

Wagner Péter

Németország Afganisztánban

Jelen írás két szeptemberi esemény – egy harminc civil áldozatot követelő légitámadás, valamint egy Angela Merkel kancellárnak és a német lakosságnak címzett al-Káida fenyegetés – kapcsán Németország afganisztáni missziós szerepvállalása esetleges módosulásának esélyeit vizsgálja.

Németországban 2009. szeptember 27-én parlamenti választások voltak. Miközben a német közvélemény hatvan százaléka már ellenzi az ország afganisztáni jelenlétét, a német politikai elit meghatározó erői még egyetértenek abban, hogy a német katonákra szükség van a közép-ázsiai országban. A német nagykoalíció mindkét pártja, az Angela Merkel vezette konzervatív CDU/CSU, és a választások eredményeként várhatóan leköszönő külügyminiszter, Frank-Walter Steinmeier által irányított szociáldemokrata SPD is kiáll a misszió folytatása mellett. Ugyancsak támogatja az afganisztáni német jelenlétet a választások nyomán várhatóan koalíciós partnerré előlépő liberális FDP is. Bár a biztonsági helyzet 2009-ben a német katonák felelősségi körzetében is romlott, szeptemberben két olyan esemény is történt, amely a német vezetést egyrészt céljai, másrészt kommunikációjának újragondolására fogja kényszeríteni – függetlenül a német választások eredményeitől.

2009. szeptember negyedikén egy német ezredes parancsára végrehajtott légitámadásban harminc civil halt meg Észak-Afganisztánban, szeptember 18-án pedig az al-Káida egyik német-marokkói származású vezetője Angela Merkel kancellárnak és a német lakosságnak címzett né-

met nyelvű videoüzenetében a Bundeswehr kivonását követelte Afganisztánból, különben – állította – terrortámadás éri az országot. A két eset rámutatott arra, hogy a hivatalos fórumokon eddig hangoztatott „békemissziós” szerepvállalás önmámítás volt, és Németország belépett azon nyugat-európai országok körébe, amelyekben a nemzetközi terrorizmus valós fenyegetést jelent.

Az afganisztáni jelenlét elemei

Németország a tálib rezsim megdöntése után szinte azonnal kulcsfontosságú szereplője lett az afganisztáni eseményeknek. Az afgán politikai rendezés igen fontos eseménye volt a 2001 decemberében a Bonn melletti Petersbergben megtartott találkozó, amelyen a tálibok kivételével szinte minden fontos afgán politikai csoport jelen volt, és ahol kialakították az elkövetkező évek politikai rendezésének menetrendjét. Itt döntöttek az ISAF felállításáról is (benne jelentős német kontingenssel), és Németország volt az, amely a nemzetközi munkamegosztásban magára vállalta az új afgán rendőrség kiképzését.

Német katonák tehát a kezdetektől részt vettek az afganisztáni műveletekben. A kü-

lönleges erők tagjai amerikai kommandó-sokkal együtt vettek részt a tálib és al-Káida vezetők elfogásában Dél- és Kelet-Afganisztánban, az ISAF részeként pedig kezdetben Kabulban, majd az ország északi régiójában játszottak vezető szerepet. A jelenlegi struktúra szerint a nemzetközi haderő északi regionális parancsnoksága (RC-N) német irányítás alatt működik, a 4000 fős (az USA és a brit után legnagyobb) német kontingens két Tartományi Újjáépítési Csoportot (*Provincial Reconstruction Team – PRT*) működtet Kunduzban és Badakshán tartományban, illetve egy Tartományi Tanácsadó Csoportot (*Provincial Advisory Team – PAT*) Takhár tartományban. Emellett a Bundeswehr működteti a régió központjának számító, és a legfontosabb logisztikai központot jelentő Mazar-e Sárif-i ISAF katonai bázist és repülőteret, valamint egy európai színvonalú, az afgán lakosság számára is elérhető kórházat. (Jelenleg Németország és Horvátország adja az északi régió svéd/finn, norvég, magyar és német PRT-it támogató gyorsreagálású erőket is.)

A fegyveres erők mellett igen kiterjedt a nemzetközi fejlesztési együttműködésben érdekelt német minisztériumok, szakmai szervezetek és nem kormányzati szervezetek jelenléte is. Németország 2002 óta több mint 830 millió eurót költött Afganisztán megsegítésére. Ennek a pénznek jelentős részét Észak-Afganisztánban, a már említett két PRT felelősségi területén és a Mazar-e Sarif-i bázis környékén kialakított kiemelt fejlesztési övezetben (az ún. blue boxban) költi el az ország közép- és hosszú távú fejlesztési projektekre.

Mint említettük, Németország vállalta a rendőrség kiképzését 2001-ben, ám ezen a téren a jelentős anyagi és humán erőforrások ráfordítása ellenére is alig születtek maradandó eredmények. Részben emiatt Ber-

lin 2007-ben (éppen a német elnökség alatt) átadta a feladatot az Európai Uniónak, amely azóta az ESDP keretében működteti az *EUPOL Afghanistan* elnevezésű műveletét. Németország egyébként az átadás-átvétel után is meghatározó szerepet játszik, a parancsnok továbbra is német maradt, miként a kontingens legnagyobb része is német. Németország tevékenységét a *German Police Project Team* (GPPT) koordinálja, a tagországi részvétel pedig részben az EUPOL-misszió, részben kétoldalú kapcsolatokon keresztül történik. 2002 és 2009 között Berlin 160 millió eurót költött a rendőrség képzésére, modernizálására, infrastruktúrájának fejlesztésére.

A kunduzi légi csapás

2009. szeptember 4-én éjjel hatalmas robbanás rázott meg egy kis falut Észak-Afganisztánban. Német kérésre amerikai repülőgépek dobtak bombát két üzemanyagszállító járműre. A támadásnak nem várt következményei lettek, nemcsak az afgán civil lakosság körében, hanem a NATO-n belül, a német–amerikai kapcsolatokban, illetve a német belpolitikában is.

Az eset körülményei még tisztázatlanok, egyszerre vizsgálja az ISAF, a német katonai kontingens és több afgán szervezet a szeptember eleji katonai akció részleteit. Az eddigi hírek alapján a következőket lehet nagy bizonyossággal állítani. Tádzsikisztán felől két üzemanyag-szállító teherautó közeledett utánpótlással a Kunduz városban működő német PRT bázisához, de még céljuk elérése előtt feltartóztatta őket több tucat tálib fegyveres. Bár az országot egykor uraló tálibok elsősorban az ország déli és keleti részén aktívak, az elmúlt egy-két évben jelentősen megerősödtek Afganisztán északi, pastunok lakta enklávéiban is.

Miután a német parancsnokság észlelte, hogy a két teherautó helyi ellenállók kezébe került, légi támogatást kért az ISAF-tól azok megsemmisítésére, mivel a PRT attól tartott, hogy a járműveket később guruló óriásbombaként a tálibok esetleg a német tábor ellen vezetik. Az eltérítők közben nem várt problémával találták szemben magukat: amikor megpróbálták átkelni a Kunduz folyón egy Omar Hel nevű falu mellett, a teherautók megrekedtek a part menti sárban. Innentől kezdve már bizonytalanabbak a történetekről szóló hírek.

Az ISAF ekkor már figyelte a levegőből a járműveket, melyeket a beszámolók szerint 40–50 fegyveres igyekezett kiszabadítani a sárból. Az ellenállók a közeli faluból is hívtak civileket, vagy azért, hogy ingyen osszanak üzemanyagot (bár ez merőben szokatlan nem sokkal éjjel után), vagy hogy igénybe vegyék segítségüket a járművek kiszabadításában. Arról is megoszlanak a vélemények, hogy a civilek önként jelentek-e meg a folyónál, vagy kényszerítették őket.

Miután a német vezetés egy helyi, korábban megbízható információkkal szolgáló afgán informátortól megerősítést kapott, hogy a járművek körül fegyveres ellenállók vannak, Georg Klein ezredes, a PRT parancsnoka légi csapást kért a korábban erre a célra odarendelt amerikai F–15-ös bombázóktól. Hajnali két óra tájban két 500 fontos (250 kilogrammos) GBU–38-as bomba telibe találta a járműveket.

Az első híradások még 125 áldozatról, a legutolsó jelentések 69 tálib és 30 civil halotról szóltak, az első reakciók pedig mindenhol a megdöbbenésről, ám Berlinnek különösen rosszul esett, hogy az amerikai vezetés már az első nap a PRT vezetőjét és általában a Bundeswehrt tette bűnbakká. A német felháborodásnak több oka is volt. Egyrészt korábban az Egyesült Álla-

mokat többször is érte hasonló vád a légi csapások túlzott alkalmazása miatt. Tény, hogy az 1991-es Öböl-háború óta a precíziós légitámadások elképesztő mértékben fejlődtek, és az amerikai hadsereg mindig is támaszkodott – talán túlzottan is – e fejlődés kínálta előnyökre. Ennek aztán az ezredforduló után indított afganisztáni, majd iraki háborúban az lett az eredménye, hogy egyre gyakrabban anélkül került sor ezekre a bevetésekre, hogy valaki ellenőrizte volna a helyszínen a feltételezett célpontokat. 2001 óta szinte minden évben volt legalább egy olyan eset, amikor egyetlen támadásnak több mint száz csak civil áldozata volt. Az amerikai sajtó most erről a különbségről megfeledkezve (a kunduzi esetenél jóval több volt a tálib áldozat) mindjárt a német parancsnok felelőtlenségét és túlzott agresszivitását feszegette.

A Bundeswehr balszerencséjére ráadásul az ISAF frissen kinevezett amerikai főparancsnoka csak napokkal korábban adta ki azt az utasítását, miszerint – a korábbi amerikai hibákból tanulva – légi támogatást csak szigorú feltételek teljesülése esetén lehet kérni, mivel a nemzetközi erőknél minden lehetséges lépést meg kell tenniük a civil életek megmentése érdekében.

A légitámadás után Stanley A. McChrystal, az ISAF parancsnoka azonnal a helyszínre sietett, hogy kifejezze együttérzését az áldozatok hozzátartozóinak. A vizsgálatok eredményét meg sem várva, az első meghallgatások után felelőssé tette a német parancsnokot, ráadásul úgy, hogy közben a vele utazó amerikai újságíróknak szabad bejárást biztosított mindenhova, akik aztán meg is írtak szinte minden részletet – egyoldalúan. Néhány perccel az után, hogy a tábornok és delegációja elhagyta a légi csapás helyszínét, aknavetőből tüzet nyitottak a területre.

Politikai megfontolások

Berlinben óriási volt a felháborodás, legfőképp azért, mert úgy érezték, hogy a legfontosabb NATO-partnerüktől érkező kritika eltúlzott és korai. Tény, hogy a harcokban aktívan részt vevő NATO-tagok (az USA, Nagy-Britannia, Kanada stb.) régóta bírálják Németországot, amiért nem hajlandó katonáit bevetésre küldeni a sokkal veszélyesebb Kelet- és Dél-Afganisztánba. A német katonák tevékenységét rengeteg úgynevezett nemzeti fenntartás (*national caveats*) korlátozta onnantól kezdve, hogy éjszaka tilos a táboron kívül tartózkodniuk, egészen odáig, hogy német katonának csak akkor húzhatta meg a ravaszt, ha előtte rálőttek. Ezek a korlátozások részben a hagyományos, ismert történelmi okokból fakadó érzékenységgel magyarázhatók (a második világháború után először az 1990-es évek közepén küldött német katonákat külföldi bevetésre Berlin), részben azzal, hogy a politikai vezetés odahaza az afganisztáni missziót mint békés, az újjáépítést, az emberek megsegítését célzó feladatvállalást propagálta. A hírekben békemisszióról, helyreállításról és nem háborúról beszéltek, miközben a biztonsági helyzet Észak-Afganisztánban is nagyon megromlott 2008 óta.

A körülmények romlásáról a magyar érdeklődők is értesülhettek: 2008-ban két magyar tűzszerész is életét veszítette, 2009 nyarától pedig rendszeressé váltak a híradások a magyar PRT-t és a Művelet-támogató és Összekötő Csoportot (OMLT-t) ért támadásokról. A német kontingens a legsúlyosabb problémákkal a Baghlan tartománnyal északon határos Kunduz tartományban szembesült. Az itt működő, a magyarnál létszámában háromszor nagyobb, 650 fős PRT-t rendszeresen érik támadások. A helyi ellenállók aktivitását mu-

tatja, hogy a német katonáknak 2002 óta először 2009 júniusában kellett légi támogatást kérniük, az első katonájukat 2009 áprilisában veszítették el tűzharcban és csak az első félévben 38 harc- és szállító járművet veszített el a Bundeswehr megbásodás vagy támadás következtében. (2002-től napjainkig 33 német katonának esett el Afganisztánban.)

A mindennaposakká váló támadások végül ez év áprilisában a politikai vezetést a fegyverhasználati szabályok (*rules of engagement*) módosítására kényszerítették, így a német katonáknak ezentúl nem kell megvárniuk, amíg a felkelők lönek először, hanem, ha úgy ítélik meg, hogy a fenyegetés nyilvánvaló és a támadás elkerülhetetlen, elsőként tüzet nyithatnak. Ennek az agresszívabb fellépésnek a szellemében 2009 nyarán, a választások előtti tisztogató akciók keretében 1200 afgán katonát a belga és német OMLT segítségével, illetve a 300 fős német gyorsreagálású erő támogatásával heteken át vívott háborút éppen azon a területen, ahol hónapokkal később a teherautókat lebombázták. Bár az *Operation Adler* során az afgán hadseregé volt a vezető szerep, a Bundeswehr tüzérsége és Marder harckocsijai alaposan kivették a részüket a harcokból.

Georg Klein ezredes fejében talán a megváltozott fegyverhasználati szabályok vagy a növekvő tálib fenyegetés járt, amikor elrendelte a két üzemanyag-szállító elleni támadást. Korábban több példa is volt rá, hogy a felkelők a nemzetközi erők bázisai ellen indított komplex támadásaikat egy ilyen „szuperbombával” kezdték, amikor is egy öngyilkos merénylő a bázis elé hajtva felrobbantotta az üzemanyagot. A német parancsnok talán arra gondolt, hogy a választások előestéjén semmi sem jöhetne rosszabbul a Bundeswehrnek és a német politikai elitnek, mint egy ilyen töme-

ges halállal fenyegető támadás. Pedig Georg Klein nem is tudta, hogy tőle alig ezer kilométerre az ellene harcoló tálibok hű szövetségese, az al-Káida maga is bele kíván szólni a szövetségi választások végeredményébe.

Terrorfenyegetés Németországban

Szemben Magyarországgal vagy más kelet-európai országokkal, amelyekben az afganisztáni misszió csak a nemzetközi kötelezettségvállalásokkal, s legfeljebb a kábítószer-termeléssel magyarázható, Németország számára a nemzetközi terrorizmus is komoly fenyegetés jelent. Mohamed Atta, a New York-i merényletek fő szervezője és irányítója Hamburgban töltötte diákéveit, onnan jutott ki Afganisztánba, s ennek alapján joggal feltételezhető, hogy az al-Káidának lehetnek operátorai, összekötői Németországban. 2006-ban egy az országban tanuló libanoni fiatalember próbált meg egy diplomatatáskába rejtett bombával támadást intézni civilek ellen Kölnben. A hatóságok szerencséjére a bomba nem működött, és az elkövetőt végül életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte a bíróság 2008-ban.

2007-ben a német hatóságoknak egy olyan terrorcsoportot sikerült leleplezniük, amelynek létrejöttétől régóta tartott a politikai elit. A gyanúsítottak között ugyanis az ország történetében először két Németországban született, egész életükben itt élő török fiatal, és két muzulmán hitre áttért német is volt. Először az amerikai *National Security Agency (NSA)* jelezte német partnerének, hogy Pakisztánból Németországba küldött e-maileket fogott el, amelyekben dzsihádról, kiképzőtáborokról és terroristatámadásról volt szó. Az ezt követően el-

indított nyomozás és titkos megfigyelések révén sikerült felderíteni ezt a négy főből álló úgynevezett *Sauerland Gruppét*.

A csoport elsődleges célja egy Hanau melletti amerikai bázis megtámadása volt egy olyan bombával, amit több száz kilónyi vegyi anyagból állítottak volna elő. A titkoszolgálat teljes megfigyelés alá vonta az elkövetőket, arra készülve, hogy a titokban hatástalanított bomba felrobbantásának megkísérlésekor fogják őket tetten érni. Erre végül nem került sor, mert egy nem várt körülmény miatt idő előtt kellett letartóztatni a gyanúsítottakat.

Az esemény óriási visszhangot keltett Németországban. A kihallgatások során kiderült, hogy mind a négy személy járt korábban Szaúd-Arábiában és Pakisztánban. Itt, a tálibok és az al-Káida által ellenőrzött észak-vazirisztáni Mir Ali városában kaptak kiképzést egy táborban, amelyet az addig alig ismert, üzbég vezetésű *Islamic Jihad Union (IJU)* nevű szervezet irányított.

Az IJU az al-Káidával szorosan együttműködő terrorcsoport. Valószínűleg 2002-ben vált ki az *Islamic Movement of Uzbekistanból (IMU)*, amely 1998-ban kezdte meg működését az üzbég kormány ellen, és viszonylag hamar közeli kapcsolatba került az afganisztáni tálib mozgalommal és az al-Káidával. Az IMU tagjai 2001-ig menedéket és kiképzést kaptak Afganisztánban, majd a tálib rezsim összeomlása után Pakisztánba menekültek. Ebből a körből jött létre az IJU, amelyen keresztül az Oszama bin Laden vezette szervezet a török nyelvű világot akarja megszólítani. A Sauerland Gruppe tagjainak több száz oldalra rúgó tanúvallomásai szerint ez a csoport fogadta őket kint, biztosította a kiképzésüket, és Németországba való visszatérésük után tartotta velük a kapcsolatot.

Az IJU és a németországi iszlámisták közötti kapcsolat következő bizonyítékát

Cüneyt Ciftci jelentette. A Bajorországban született török származású fiatalember volt az első német öngyilkos merénylő: 2008. március 3-án egy Toyota furgonba rejtett bombával robbantotta fel magát a kelet-afganisztáni amerikai bázis előtt, megölve két amerikai katonát és két afgán civilt. Az al-Káida médiaszervezete a támadás után az interneten közzétette a robbantásról készített felvételeit. A kisfilm végigköveti Ciftci felkészülését, kiképzését az Islamic Jihad Union táborában, amely során a későbbi merénylő mosollyal pózol a kamera előtt. A német hatóságok előtt nem volt ismeretlen Ciftci, kapcsolatban állt a Sauerland Grup-péval, személyesen ismerte Fritz Gelowiczot, és mielőtt elutazott Pakisztánba, rájuk hagyta a személygépkocsiját.

A német hatóságok szerint idáig mintegy száz fő kaphatott kiképzést Pakisztánban, akiknek egy része még mindig kint tartózkodik. Emellett több tucatnyi – többnyire török, észak-afrikai vagy közel-keleti származású – család német állampolgárságú leszármazottját tartják nyilván eltűntként, akikről szintén feltételezhető, hogy a pakisztáni-afganisztáni határ valamelyik oldalán lehetnek.

A terrorizmus és Németország kapcsolatának legújabb fejezetét Bekkay Harrach, a marokkói származású 31 éves német terrorista jelenti, aki számos forrás szerint az al-Káida központi testületének egyik vezetője. Harrach 2001 szeptembere után vált radikálissá, 2003-ban Gázába utazott, ahol állítólag izraeli katonák ellen harcolt. Szaddám Huszein bukása után kétszer járt Irakban, majd 2007 tavaszán Törökország és Irán érintésével megérkezett a pakisztáni Vazirisztánba. Első fenyegető videoüzenetét 2009 januárjában küldte, majd nem sokkal később egy öngyilkos merénylő öt áldozatot követelő és súlyos károkat okozó támadása érte a kabuli német nagykövetséget.

A 2009. szeptember 18-án közzétett harmadik videoüzenetében Harrach kifejezetten a német hallgatósághoz szólva (tisztán németességgel, arab vagy más nyelvű feliratok nélkül) elítélte Németország afganisztáni jelenlétét, és arra figyelmeztette a választókat, hogy ha Angela Merkel újraválasztják, az ország terrortámadás célpontja lesz. A párhuzam kínálja magát a 2004-es spanyol példával, amikor a választások előtti terrortámadás – egyes vélemények szerint – hozzájárult a hatalmon levő Aznar-kormány bukásához. Úgy tűnik, hogy Harrach és az al-Káida kiemelt figyelmet szentelt a német választásoknak, ugyanis két nappal később, szeptember 20-án *O Allah, ich liebe Dich (1. rész)* címmel újabb videoüzenet került fel a világhálóra. Az al-Káida „médiügynökségénél” készült 29 perces felvételen a terrorista saját vallásosságáról és az önfeláldozás szükségességéről beszél, majd egy hosszú Korán-idézetrel fejezi be az ezúttal csak a muszlimokhoz szóló beszédét.

Befejezés helyett

Bár a német külügyminiszter a választási kampány során felvetette annak lehetőségét, hogy Németország 2013-ra kivonja csapatait a közép-ázsiai országból, épp napjainkban látszik a legtisztábban, hogy ez milyen következményekkel járhat. Jóllehet már korábban is voltak erre utaló jelek, az al-Káida választások előtt közzétett üzenetei magyarázzák meg, hogy mi keresnivalója van Berlinnek Afganisztánban. Ha ugyanis – engedve a közvélemény nyomásának – Németország magára hagyja a kabuli vezetést és az afganisztáni misszióban szerepet vállaló nemzetközi közösséget, végső soron azzal a dilemmával szembeüthet majd, amellyel Washington. A misz-

szió drága, bizonytalan kimenetelű, politikailag népszerűtlen, ám ha idő előtt vonulnak ki, úgy lehetővé válik a tálibok visszatérése, az al-Káida ismételt megjelenése. Ennek eshetősége – túl azon, hogy potenciális terrorcselekmények forrása lehet a nyugati világban – jelentősen destabilizálhatja a környékbeli országokat: Pakisztánt, Tádzsikisztánt vagy Üzbegisztánt.

A „menni vagy maradni” alapkérdése minden olyan országot foglalkoztat, amely-

ben megjelentek már az al-Káida helyi szervezetei, s amelynek a lakosai közül többen terrorcselekmények áldozataivá váltak. A nemzetközi közösség lassan felismeri, hogy az afgán rendezés eddigi menete kevés sikerrel kecsegtet, még ha maga az irány helyesnek tűnik is. A következő lépésről, az új utak kereséséről már elkezdődött a vita. A döntések lassan születnek, miközben az afgán, a német vagy az amerikai választók egyre türelmetlenebbek lesznek. ■

Irodalom

ISAF Commander's Counterinsurgency Guidance. International Security Assistance Force – North Atlantic Treaty Organisation, 26 August, 2009.

http://www.nato.int/isaf/docu/official_texts/counterinsurgency_guidance.pdf.

Korski, Daniel: *Shaping Europe's Afghan Surge*. European Council on Foreign Relations, 25 March, 2009. http://www.ecfr.eu/content/entry/korski_afghanistan_surge_report.

Tálas Péter: *Az új Afganisztán-stratégia esélyei*. SVKI Elemzések, 2009/8.

The End of Innocence in Afghanistan: 'The German Air Strike Has Changed Everything', *Spiegel Online International*, 14 September, 2009.

<http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,648925,00.html>

Wagner Péter: *Az Obama-adminisztráció és Afganisztán: Merre tovább?* MKI Gyorselemzés, 2009/1. <http://www.hia.hu/index.php?oldal=23&kep=2&gyors=1>.

Wigen, Einar: *Islamic Jihad Union: Al-Qaida's Key to the Turkic World?* Norwegian Defence Research Establishment, 23 February, 2009.

http://www.mil.no/multimedia/archive/00122/00687_122609a.pdf.